

Voják a bojová technika v podmínkách vědeckotechnické revoluce ve vojenství

Technický rozvoj společnosti od počátku průmyslové revoluce až po současnou etapu vědeckotechnické revoluce zaznamenal takové změny, které revolucionizovaly prakticky všechny oblasti života společnosti, armádu nevyjímaje.

Avšak technika počátků průmyslové revoluce a éry jejího rozvoje ve vojenství je technikou jednoduchých palných zbraní a agregátů, snadno pochopitelných a zvládnutelných. Konglomerát této vojenské techniky je řiditelný převážně na úrovni zkušeností a rutiny. Vojenská technika tohoto typu v nejlepší podobě směřuje k prodloužení či znásobení fyzických sil bojovníka. Jen velmi málo řeší problém prodloužení jeho smyslových orgánů.

Vojenská technika dneška, v období rozvoje vědeckotechnické revoluce, se od předchozí liší velmi podstatně. Je spojena s procesem komplexní mechanizace a automatizace, jakož i s rozvojem řídicích systémů. Je charakterizována miniaturizací a sub-

miniaturizací a je provázána základními změnami v oblasti technologie.

Takováto vojenská technika znásobuje nejen fyzické síly vojáka, ale i jeho smyslové orgány a v mnoha případech i určité oblasti lidského myšlení. Racionalizace některých oblastí duševní činnosti velitelů a vojáků (zejména logických operací) je vysoce náročná na úroveň řídicí činnosti. Řízení bojové činnosti ani práci s vojenskou technikou již nelze uskutečňovat na úrovni zkušeností či návyků, bez hlubokých teoretických znalostí daného oboru.

Vznik kvalitativně nových typů zbraní a zrod celých nových zbraňových systémů ovlivnilo podstatně metody a prostředky vedení ozbrojeného zápasu. Staré způsoby vedení války se staly neadekvátními a se vši vážností vystupuje požadavek zvládnutí nového systému řízení a velení, jehož nezbytnou součástí je teoretické i praktické řešení otázky vztahu člověka a techniky v soudobém ozbrojeném zápase.

Voják a bojová technika v soudobém ozbrojeném zápase

Základní řešení vztahu člověka a techniky, jak nám je podávají klasické marxismu-leninismu, si uchovávají obecně teoretickou a metodologickou platnost dosud.

Nejpregnantněji vyjádřil úlohu člověka v ozbrojeném zápase v souvislosti s rozvojem techniky B. Engels v polemice s Dühringem, když napsal: „... celá organizace a bojový způsob armád a tím i vítězství a porážka se jeví závislými na hmotných, to jest hospodářských podmínkách, na materiálu lidském a zbrojním, tedy na kvalitě i kvantitě obyvatelstva a techniky“. (Engels, B.: Anti-Dühring, Praha 1949, s. 145.) Aby nenechal nikoho na pochybách o tom, jaký je vzájemný vztah

těchto činitelů, říká doslova: „... bitvy nevyhrávají pušky, ale lidé“. (Marx, K.: Engels, B.: Spisy, sv. 15, Praha 1964, s. 243.) Navíc, B. Engels vyvozuje základní závěry i pokud jde o použití vojenské techniky v ozbrojeném zápase a o cíli tohoto použití. Klade totiž otázku: „Co se právě ukazuje prvotním... momentem násilí samotného?“ A odpovídá: „Hospodářská moc, rozhodování o mocenských prostředcích velkého průmyslu.“ (Engels, B.: Anti-Dühring, Praha 1949, s. 147.)

Tedy ne primárně vojenská technika, ani voják, jakožto bezprostřední exploatátor bojové techniky, ale lidé, kteří disponují hospodářskou a politickou mocí rozhodují

o tom, kdy, kde a za jakým účelem bude vojenská technika použita a proti komu bude použita. Domnívám se, že teoretická a metodologická hlediska zkoumání vztahu člověka a techniky v ozbrojeném zápase, jak je formuluje B. Engels, mají obecnou platnost a lze z nich vycházet i při analýze vztahu voják a bojová technika v ozbrojeném zápase v podmínkách vědeckotechnické revoluce ve vojenství. Dokonce se dá říci, že jsou ještě evidentnější a průzračnější.

Vědeckotechnická revoluce je součástí hlubokých společenských přeměn, kterými lidstvo v současné epoše prochází. Svou hloubkou a šíří zasahuje všechny oblasti života společnosti i jednotlivých lidí. Je součástí sociálního pokroku, v jehož rámci se lidé v relativně nových podmínkách a na kvalitativně nové úrovni realizují jako individuální i společenské bytosti. Není proto náhodné, že úsilí o urychlování vědeckotechnického rozvoje je jedním z klíčových požadavků současné etapy budování rozvinuté socialistické společnosti.“ [8. zasedání ÚV KSČ „K urychlenému uplatňování výsledků vědy a techniky v praxi“ Praha 1983, s. 44.]

Vědeckotechnická revoluce ve vojenství v plné míře a na kvalitativně vyšší úrovni nastoluje otázku všeobecné i specifické připravenosti velitelů a vojáků. S plnou vážností vystupují jak před velitele, tak před vojáky takové problémy, jako například činnost, aktivita, rychlého jednání, samotného rozhodování, odpovědnosti apod. Tyto problémy mají v podmínkách vědeckotechnické revoluce ve vojenství daleko větší význam než v ozbrojeném zápase kdykoliv předtím. Svět vědy a techniky realizovaný ve vojenství je velmi složitý, dynamicky se vyvíjející, ale je to svět člověkem dosažitelný a kontrolovatelný.

Radikální zvýšení požadavků na úroveň a kvalitu vojenské techniky a na stupeň jejího zvládnutí, které sebou nese vědeckotechnická revoluce, je podmíněno několika faktory:

1. Voják již nepoužívá bojovou techniku jen jako technický prostředek svého působení na nepřítele v ozbrojeném zápase, ale využívá celé složitě automatizované systémy. Tím se jeho účast v ozbrojeném zápase, zejména ve styku s nepřítelem, stává stále zprostředkovanější. Aktivita vojáka se přesouvá postupně do oblastí programování, řízení a údržby složitějšího technického systému.

2. Voják tím, že má co činit se složitými vojenskotechnickými komplexy, se dostává do kvalitativně vyšší roviny vztahu

člověk — technika. Stále se zvyšují požadavky na jeho intelektuální úroveň, rostou nepetržitelné i nároky na schopnost bezprostředního využití bojové techniky. Můžeme říci, že jsme svědky probíhajícího složitějšího procesu přechodu od bezprostředního, přímého použití bojové techniky k aktivnímu, komplexnímu ovládnutí celého technického systému v ozbrojeném zápase.

3. Složitě automatizované systémy v podmínkách probíhající vědeckotechnické revoluce ve vojenství zvyšují nároky na osobnost vojáka ve všech směrech, zejména pak na rozvoj a uplatnění jeho subjektivit. Mám na mysli zejména rovinu vztahu člověk — technika z hlediska zachování priority člověka vůči technice [technika i v těch nejspolehlivějších situacích musí sloužit člověku, nikoli naopak], tak i rovinu, v níž si voják uvědomuje sociální determinaci techniky a zejména narůstání jejího významu v soudobém ozbrojeném zápase v podmínkách vědeckotechnické revoluce.

Základní vztah mezi člověkem a technikou není nikdy ovlivňován pouze změnami, které probíhají na jedné či druhé straně. Člověk vytváří techniku za účelem racionálnějšího zmocnění se přírody, či okolního světa vůbec. V tomto procesu dochází ke kvalitativní změně jak techniky, tak i člověka.

Tento proces má v podmínkách ozbrojeného zápasu samozřejmě svou specifickou podobu. Voják bezprostředně zpravidla nevytváří bojovou techniku, ale bezprostředně ji využívá. Bojová technika slouží vojákově jednak jako nástroj působení na nepřítele, současně však jako prostředek jeho ochrany. Voják tudíž má eminentní zájem na tom, aby bojová technika dokonale splňovala tyto požadavky. Je zcela pochopitelné, že vystupuje do popředí úkol důsledně uplatňovat dialektiku vztahu vojáka a bojové techniky. Jak můžeme charakterizovat tento vztah? V podstatě jde o to, že voják má zájem (osobní zájem) na tom, aby dostal k dispozici co nejdokonalejší techniku, která z jeho hlediska splňuje jeden dvojí cíl: být spolehlivým nástrojem ničení nepřítele a současně být spolehlivým ochráncem jeho života. To samozřejmě vyžaduje plně respektovat druhou stránku tohoto vztahu — bezpodmínečně zvládnout technické nároky, které sebou moderní bojová technika nese. To znamená splnit požadavek vysoké kvalifikace a zvládnutí bojového mistrovství každým vojákem. Jde o trvalý proces, který bude probíhat potud, pokud bude existovat realita ozbrojeného zápasu jako prostředku řešení antagonistických vztahů.

Sociální dimenze vztahu voják — bojová technika v ozbrojeném zápasu v podmínkách vědeckotechnické revoluce ve vojenství

Čím aktuálnější se stává rozvoj vojenské techniky na nejmodernější možné základy, tím naléhavější se stává řešení problému vztahu vojáka k této technice, a to nejen v rovině jejího dokonalého zvládnutí, ale zejména v rovině celospolečenského základu a z něho plynoucího sociálního důsledku.

Vojenská technika není v rukou vojáka pouhým nástrojem, který mu slouží jako prostředek, pomocí něhož v rámci ozbrojeného zápasu, působí na nepříteli. Vojenská technika je něco více. Vystupuje v roli prostředku, který je za jistých okolností jediným prostředkem, který umožňuje řešit základní sociální antagonismus.

Z toho vyplývá, že při analýze ozbrojeného zápasu nejde pouze o zkoumání vztahu voják a bojová technika vůbec, ale především v soustavě určitých, konkrétních společenských vztahů. Vztah voják — bojová technika je v ozbrojeném zápasu determinován jeho vztahem k dané společenské skutečnosti. Podstatu tohoto vztahu nemůžeme pochopit, jestliže si neuvědomíme, že přímo či zprostředkovaně odráží zájmy určitých tříd, že v současné etapě společnosti odráží zejména její třídní antagonismy a rozpolcenost.

Buržoazní teoretikové vycházejí v podstatě z metafyzického protikladu člověka a techniky. „Člověka a techniku stavějí proti sobě a snaží se je posuzovat izolovaně od konkrétního sociálně politického prostředí a historické situace. Přitom jedni absolutizují úlohu zbraní, zejména jaderných, prostředky automatizace vydávají za jakési „vyšší bytosti“, které jakoby byly schopné nahradit člověka... Jiní buržoazní teoretikové zdůrazňují koncepcí, ve kterých absolutizace zbraní a bojové techniky existuje vedle vynuceného přiznání toho, že základní zbraní ve válce je přece jen člověk.“ (Ustinov, D. F.: Sloužíme vlasti a komunismu, Praha 1982, s. 75—76.)

Pro první skupinu názorů buržoazních teoretiků je charakteristické, že techniku a tedy i vojenskou techniku chápou jako samostatný relativně neutrální činitel. Vedle této techniky stojí voják jako její nezbytný doplněk, její součást. Cílem je vytvořit iluzi, že z hlediska vojáka je naprosto lhostejné, kam směřuje bojová technika, ke které je připoután. Fakticky se požaduje, aby aktivita vojáka byla zcela podřízena „aktivitě“ bojové techniky. Cíle ozbrojeného zápasu jsou tudíž obsaženy v technice, po vojákovi se žádá pouze to, aby je respektoval.

Za výsledným poměrem vojáka a bojové techniky se v podmínkách kapitalismu skrývají protiklady, vlastní kapitalistickému společenskému systému. Tyto protiklady převrací úlohu člověka a techniky, což se projevuje ve směru využití vojenské techniky, její zaměřenosti a cílovosti.

Vztah člověk — technika v podmínkách kapitalistické společnosti je i v oblasti ozbrojeného zápasu determinován systémem soukromého vlastnictví, které je základem vztahů nadvlády a podřízenosti. Tyto vztahy se reprodukcí nejen v rovině tvorby materiálních hodnot, jejichž součástí nepochybně technika je, ale i v rovině exploatace této techniky v ozbrojeném zápasu, samozřejmě ve specifické podobě. Jedno je však společné. Dělník za kapitalismu vytváří složitou techniku, avšak tato není jeho, je vůči němu cizí. Voják buržoazní armády exploatuje danou techniku, ale i vůči němu je tato vojenská technika cizí. Taková je skutečnost. Navíc, v procesu rozvoje vědeckotechnické revoluce, se stává voják buržoazní armády stále více nejen technickým přívěskem samotné techniky, ale i jejím sociálním doplňkem.

Vojenská technika je především prostředkem, či nástrojem plnění vojensko-politických cílů, které mají svůj základ v ekonomice. Buržoazie se nemíní dobrovolně vzdát dosahování pohádkových zisků, které jí plynou z produkce vojenské techniky. Proto „absolutizace zbraní a techniky fakticky slouží k ospravedlnění růstu zbrojení a k přípravě nemyslných vykonavatelů rozkazů, k přeměně vojáků imperialistické armády v jakýsi přívězek soudobých zbraní.“ (Ustinov, D. F.: Sloužíme vlasti a komunismu, Praha 1982, s. 76.)

Buržoazní teoretikové se snaží v procesu pokračující vědeckotechnické revoluce fetišizovat techniku a eliminovat na nejvyšší možnou míru „lidský faktor“ ozbrojeného zápasu. Skutečná příčina fetišizace techniky a podceňování úlohy člověka nespočívá primárně v podstatě procesu rozvoje vědeckotechnické revoluce ve vojenství a z něho plynoucích jakýchkoli humanitních principů, které by měly vést ke snaze ulehčit, doplnit, rozšířit, znásobit síly vojáka, či dokonce „zhumanizovat“ vojenskou techniku. Jde především o společensko-politický, třídní problém. Jde mimo jiné o strach z vojáků, strach z revolucionizace lidových mas, strach z toho, že bojová technika v rukou širokých lidových mas může být použita proti buržoazii samé.

Dialektika vývoje vojenské techniky je však neúprosná. Proces eskalace vojenské techniky, který je vlastně zejména vojenskoprůmyslovému komplexu USA a jeho politice na počátku osmdesátých let, směřuje k takovému bodu, kdy se může obrátit proti těm, kteří tuto eskalaci vyvolali. Na tuto možnost upozornil již V. I. Lenin: „Války vyrůstají ze samé podstaty kapitalismu; přestanou teprve tehdy, až bude odstraněn kapitalistický řád nebo až lidské a finanční oběti, které si vyžadají vývoj vojenské techniky, budou tak obrovské a lid bude zbrojením tak pobouřen, že to povede k odstranění tohoto systému.“ (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 5, Praha 1957, s. 196.)

Proti koncepci „fetišizace techniky“ stojí druhá koncepce, kterou musíme respektovat zejména proto, že má obecně platný charakter. Dá se i říci, že má charakter zákonitosti. Je to tendence narůstající úlohy lidského faktoru tou měrou, jak se rozvíjí sama vědeckotechnická revoluce.

Vědeckotechnická revoluce není pouze revolucí ve vědě a technice, ale je i revolucí, která zasahuje oblast výrobních vztahů a ostatních oblastí života společnosti. Člověk je nezbytnou a rozhodující součástí tohoto procesu, až již se odehrává v kterékoli oblasti života společnosti — v produktivní sféře, či ve sféře ozbrojeného zápasu. Rozhodující pro plnou realizaci procesu, které sebou vědeckotechnická revoluce nese, je charakter společenského systému, v jehož rámci se celý tento složitý proces odehrává. Není proto náhodné, že pokud si buržoazní teoretikové tuto skutečnost uvědomují, či pokud ji připouštějí, pokud přece jenom přiznávají úlohu člověka a jeho význam v soudobém ozbrojeném zápase, nejsou s to tuto úlohu pochopit ve všech dimenzích, zejména sociálně třídních, a tudíž ani důsledně vyřešit. Navíc, „uznání důležitosti člověka ve válce neznamená odklon imperialistů od snah přeměnit vojáky svých armád ve slepé nástroje protilidové, agresivní a reakční politiky.“ (Ustinov, D. F.: Sloužíme vlasti a komunismu, Praha 1982, s. 76.)

Právem můžeme říci, že plnou realizaci vědeckotechnické revoluce umožňují pouze takové vztahy, které jsou založeny na bázi vzájemné spolupráce a pomoci, to znamená na bázi socialistických společenských vztahů. „Uskutečňování vědeckotechnické revoluce, urychlování a zejména účinnější využívání vědy a techniky je za socialismu jedním ze základních revolučních úkolů dělnické třídy.“ (8. zasedání ÚV KSČ: „K urychlenému uplatňování výsledků vědy a techniky v praxi“, Praha 1983, s. 38.) Plně proto platí, že vědecko-

technická revoluce je zákonitým jevem epochy přechodu od kapitalismu ke komunismu. Vědeckotechnická revoluce jako součást světové proletářské revoluce vytváří předpoklady pro všestranný rozvoj socialistické osobnosti, pro rozvoj tvůrčích schopností každého člověka. Člověk se poprvé v dějinách stává skutečným tvůrcem dějin.

Tyto faktory rozhodující měrou ovlivňují i místo a úlohu socialistického člověka v soudobém ozbrojeném zápase a v jeho rámci i místo a úlohu vojenské techniky v systému člověk — technika. Východiskem je pochopení dialektiky jednoty vztahu člověka a techniky. V rámci této jednoty je nutné vymezit zejména úlohu a místo člověka. Maršál Ustinov ukazuje, že „principiální přístup marxismu-leninismu k hodnocení této úlohy člověka spočívá v tom, že člověk se svými profesionálními, morálně psychologickými a fyzickými hodnotami zaujímá vedoucí postavení ve vztahu k technice na jakémkoli stupni jejího rozvoje. Vojenská technika byla vždy a i zůstane pouze nástrojem vojenské činnosti.“ (Ustinov, D. F.: Sloužíme vlasti a komunismu, Praha 1982, s. 73.) Proto člověk, který ovládá perfektně bojovou techniku — ať je tato technika na jakékoli úrovni — zůstává i nadále rozhodující silou v soudobém ozbrojeném zápase.

Vysoký stupeň vyspělosti vojáka socialistické armády se projevuje zejména v uvědomění si toho, že vojenská technika vždy slouží jako prostředek k dosažení třídně politických cílů. Z hlediska tohoto přístupu se pak technika nejvíce jako osobní, ale jako součást širších společenských vazeb.

Vojenská technika je tudíž nezbytným nástrojem seberealizace vojáka jako subjektu v podmínkách ozbrojeného zápasu. Rozhodující úloha člověka v tomto zápase je podmíněna mimo jiné zvláštnostmi soudobé války, která by kladla nesmírné nároky na duchovní i fyzické síly vojáků. Třídní, socialistické uvědomění a aktivní podíl na realizaci třídně politických cílů socialismu se nutně odrazí i v této oblasti. Realizace vědeckotechnické revoluce v rámci ozbrojeného zápasu z hlediska socialistické armády a konečnoucí v všech armád socialistického společenství není možná bez uvědomění si tohoto sociálního rozměru vztahu člověk — technika a naopak, socialistická společenská základna vytváří všechny předpoklady a možnosti plného osvojení si i té nejmodernější techniky všemi vojáky.

Z toho vyplývá i místo a úloha velitele socialistické armády. Dovedné sladění

vztahu voják — bojová technika je jedním ze základních požadavků, kladených na velitele. Velitel si musí vždy uvědomit, že úspěšné řízení spočívá na pochopení toho, že technika bez člověka je mrtvá. Zbraň sama nikdy nevede k vítězství. Technika dosud nevytlačila vojáka z účasti na ozbrojeném zápase. Naopak, znásobuje požadavky na vojáky, a to jak kvantitativně, tak i kvalitativně. Klade nebyvalé nároky na fyzickou a psychickou odolnost a na vysokou morálně politickou připravenost. Úroveň a účinnost bojové techniky závisí především na stupni jejího zvládnutí. Pro velitele z toho vyplývá, že úroveň řízení a velení se musí odrazit na úrovni řízení bojové techniky jednotlivými vojáky v rámci své vojenskotechnické odbornosti. V tom je voják jako exploatátor soudobé bojové techniky nezastupitelný.

Na veliteli se žádá, aby respektoval základní princip řídicí a organizátorské práce v rámci soudobého ozbrojeného zápasu, princip jednoty člověka a techniky, přičemž hlavním a určujícím v rámci této jednoty je vždy člověk. Technika musí sloužit vojákovi, nikoli naopak. Respektování tohoto principu umožňuje veliteli naučit vojáka jeho nejzákladnějšímu umění, umění bojovat pomocí nejmodernější techniky. „Umění dostat z nejsložitější zbraně všechno to, čeho je schopná, umně ji využít a maximálně ji použít v boji, to vše vytváří předpoklady úspěšného plnění jakýchkoli bojových úkolů. Toto umění však předpokládá důkladně s individuálním mistrovstvím nejvyšší stupeň koordinace činnosti mužstva lidí — činnosti umných, šikovných, přesných a plně podřízených jedině vůli velitele a směřujících k dosažení vítězství v boji.“ (Ustinov, D. F.: Sloužíme vlasti a komunismu, Praha 1982 s. 74—75.) S tím souvisí i důsledné respektování dalšího požadavku řízení a velení, který směřuje k pochopení toho, že technika neztěžuje ale usnadňuje práci jak veliteli, tak i vojákům. Výchova velitele by měla směřovat k tomu, aby voják pochopil, že údržba a ošetřování techniky, její připravenost a bojeschopnost a v jeho vlastním zájmu, v bojové činnosti dokonce v jeho životním zájmu. Velitel by měl — nikoli v poslední řadě — při velení a řízení respektovat skutečnost, že v systému voják — bojová technika pouze voják je nadán vědomím a vůlí, že jedině on disponuje morálními a volnými vlastnostmi.

Má-li být velení v soudobém ozbrojeném zápase postaveno na skutečném vědeckém základě, nemůže se velitel ve své řídicí a organizátorské činnosti obejít bez doko-

nalého zvládnutí a poté i trvalého využívání nejmodernějších prostředků řízení a velení, které mu moderní věda a technika dává k dispozici. To mimo jiné vyžaduje soustavnou přípravu samotných velitelů či techniků. Pro jejich přípravu platí v obecné rovině a v plném rozsahu to, co o řídicích pracovnících bylo řečeno na 8. plenárním zasedání ÚV KSČ v úvodním referátu: „Základem přípravy odborných a řídicích kádrů musí být jednotka politicko-ideové a profesní výchovy... Proto musíme vychovávat politicky uvědomělé, vysocce vzdělané, ideově a morálně vyspělé odborníky a řídicí pracovníky, skutečné hospodáře své země, kteří jsou bytostně spjatí s politikou naší strany, se socialistickou společností a dělnickou třídou.“ (8. zasedání ÚV KSČ: „K urychlenému uplatňování výsledků vědy a techniky v praxi“, Praha 1983, s. 40.) Pro velitele platí tato slova tím více, že v sobě slučují dvojí funkce: velitel je nejen skutečným hospodářem, ale současně, a to zejména, skutečným obráncem své země a celého socialistického společenství. Tento úkol může splnit za předpokladu, že zvládne nejmodernější techniku spolu s nejmodernějšími metodami vedení bojové činnosti, že bude nejen odborným, ale i politickým vedoucím svých podřízených. Prověrkou těchto schopností jsou bojová cvičení, která se blíží svými podmínkami co nejvíce skutečné bojové situaci. Platná jsou slova V. I. Lenina o tom, že: „... armáda, která se necvičí ve zvládnutí všech bojových prostředků a metod, jimiž disponuje nebo může disponovat nepřítel, počíná si pošetile, ba zločinně.“ (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 31, Praha 1955, s. 91.)

Vědeckotechnická revoluce ve vojenství v podstatě revolucionizovala všechny oblasti činnosti vojsk, oblast řízení a velení nevyjímaje. Věda a technika znásobila a zrychlila získávání a předávání informací a tím podstatně zkvalitnila poznávací činnost velitele a štábu. Pomáhá odstraňovat namáhavou fyzickou práci i únavnou duševní stereotypní činnost. Znásobuje duševní potenci velitele a štábu. Možnost mechanizovat a automatizovat řadu procesů vytváří prostor pro to, aby se velitel i štáb mohl věnovat tvůrčí činnosti apod. Velitel i jeho štáb však musí vycházet z toho, že řízení ozbrojeného zápasu je složitým procesem, který má politický charakter. Rozhodujícím článkem tohoto procesu jsou lidé-vojáci. Proto řízení a velení v ozbrojeném zápase je především soustavným, nepřetržitým organizováním a mobilizací mas vojáků pro vedení spravedlivé války k obraně socialismu.